

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ МАЛЮВАННЯ МУЗИКИ ЯК ЗАСОБУ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Н.Л.Тодосієнко

Анотація. У статті розкривається роль методу малювання музики як засобу формування естетичного сприймання молодших школярів.

Ключові слова: естетичне сприймання, синтез мистецтв, естетичний розвиток.

Аннотация. В статье раскрыта роль метода рисования музыки как формирования эстетического воспитания младших школьников.

Ключевые слова: формирование эстетического восприятия, синтез искусств, эстетическое развитие.

Annotation: the article proves the effectiveness of implementing the integrated educational model of forming aesthetic perception of children by means of integrating such school subjects as music and Fine Arts.

Key words: aesthetic development, art synthesis, the forming aesthetic perception of junior pupils.

Постановка проблеми. Серед багатьох дисциплін, що вивчаються в загальноосвітній школі, чи не найвищий виховний потенціал належить предметам мистецтва з притаманним їм впливом на свідомість і підсвідомість особистості, на інтелектуальну та емоційну сферу, на моральне і навіть на фізичне здоров'я людини. Мистецтво – це своєрідний камертон цивілізації, універсальний спосіб мислення, здатний синтезувати Істину, Добро й Красу, формувати людину – творця. Можливо, у світогляді естетичного універсалізму людство здобуде загальнокультурну парадигму освіти майбутнього.

На нашу думку, особлива роль в естетичному розвитку належить початковій школі, де закладається фундамент підготовки до життя, забезпечується інтелектуальне, духовне й фізичне становлення особистості. У початковій школі в дітей пробуджується інтерес до мистецтва, відбувається їхнє залучення до музики та художньо-творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Естетичне виховання особистості було предметом наукового аналізу багатьох учених, котрі досліджували природу цього феномена. Формування у дітей та молоді естетичних ідеалів, потреб, ціннісних орієнтацій отримало авторську інтерпретацію в працях В.Бутенка, О.Дем'янчука, Є.Квятковського, Л.Коваль, В.Кудіна, С.Мельничука, Є.Подольської, О.Рудницької, Г.Тарасенко, Л.Хлебнікової, Л.Школяр, А.Щербо та ін. Взаємовплив мистецтв у межах реалізації теорії розвивального навчання досліджено в роботах К.Крутецького, Ю.Протопопова, Ю.Полуянова, Л.Рилової, Ю.Фохт-Бабушкіна та ін. Викликають заслужений інтерес праці Н.Анищенко, Є.Антонович, А.Дмитрієвої, С.Дегтярової, Ю.Калягіна, Б.Неменського, Г.Шевченко та інших учених, які розглядають питання інтеграції мистецтв в естетичному розвитку школярів. На виконання сучасної освітньої парадигми в галузі «Естетична культура» спрямовані дослідження І.Зязюна, Д.Масол, Н.Миропольської, О.Щолокової та ін. Зокрема, теорія поліхудожнього виховання, обґрунтована Б.Юсовим, базується на ідеї цілісного розвитку особистості. У наукових працях В.Алексєєвої, О.Бакушинського, Г.Лабунської, В.Щербакова, Т.Цвєлих, які не розділяють жанри і стилі національного і світового мистецтва на замкнені в собі й трансформовані в окремі дисципліни художньо-естетичного циклу, розкривається єднання усього спектру художньої діяльності, накопиченого людством.

Аналіз літературних джерел, ознайомлення з практикою роботи загальноосвітніх шкіл засвідчують, що проблема естетичного розвитку молодших школярів у світлі новітніх концепцій ще не знайшла належного розв'язання, а технології опанування дисциплін естетичного циклу не відповідають вимогам сьогодення.

Мета статті – теоретичне обґрунтування і експериментальна перевірка ефективності форм, методів і прийомів активізації естетичного сприймання молодших школярів шляхом застосування методу малювання музики, комплексного використання мистецтва.

Відповідно до мети нами визначені конкретні методичні завдання, а саме: формування у дітей художньо-естетичної ерудиції на основі оволодіння знаннями про основні види та жанри музичного та образотворчого мистецтва; накопичення в учнів художнього досвіду шляхом застосування інших

видів мистецтва; набуття елементарних умінь та навичок художньо-творчої діяльності у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Метод малювання музики тісно пов'язаний з історією розвитку музики та образотворчого мистецтва, які впливали один на одного й іноді доходили до крайніх ступенів зближення одного мистецтва з іншим. Вперше взаємовплив музики й образотворчого мистецтва на глибокому суттєвому рівні виявився в епоху романтизму з її прагненням до синтезу мистецтв. Художники розпочали використовувати ритмічні, композиційні й формотворчі, темброво-колеристичні характеристики музики при створенні художнього твору [1, 289-290]. Єдність взаємопроникнення стихій музики та кольору надихала багатьох майстрів ХХ сторіччя. Тема колористично зумовленої музикальності й музичного підґрунтя кольору визначала значною мірою всю естетику авангардизму [5, 55].

Розвиток принципів музичного живопису призводить до відмови від предметності, прагнення вивести живопис з розряду образотворчих мистецтв у виражальні. У творчості В.Кандінського лінії, фарби, плями на полотні стають засобами передачі емоційно-музичного змісту. Митець відверто заявляв про “музикоподібність” своїх “імпровізацій” та “композицій” і вільно оперував синестетичними характеристиками при аналізі живопису. Цікавий досвід втілення композиційно-формальних особливостей музики при створенні живописних творів належить художнику та композитору М.Чюрльонісу. Митець живописними засобами розширив світогляд у галузі поліфонії та музичного ритму і закликав митців наслідувати такі незвичайні явища у мистецтві. Серійний принцип композиції, характерний для сучасної композиторської техніки, зустрічається в ряді картин швейцарського живописця і графіка, представника експресіонізму П.Клеє та нідерландського кубіста П.Мондріана. Яскраві приклади цього – “Фуга в червоному”, “Статична і динамічна градація”, “Старовинні акорди”, “Квітучий сад” П.Клеє або ж “Композиції” і “Victory Boogie-Woogie” П.Мондріана [2, 158]. Інші художники вдалися до безлічі спроб зафіксувати в статичній “візуальній образ” окремих музичних творів (або їх частин, по фазах), зафіксувати на полотні симультанні образи, народжені сприйманням музики – це картини М.Швінда, М.Клінтера в ХІХ сторіччі, Г.Майєр-Тура, Дж.Бельмонта на початку ХХ сторіччя і наших сучасників Ф.Юр’єва, О.Соколова, В.Болдирєва та ін. Відомі також роботи, пов’язані із створенням синестетичного “портрета” всієї творчості якогось композитора цілком (Р.Гальбек, М.Вітінг), а також наслідувальні й присвячені окремим формам і жанрам (Д.Уїстлер, А.Валенсі) [2, 37-38]. Ця галузь художніх експериментів була наділена спеціальним терміном “музична графіка”, уведеним Оскаром Райнером, ініціатором педагогічного засвоєння прийомів малювання музики. Австрійський музикант і художник побачив у цих малюнках розкішний наочний документ, що фіксує рівень сприймання і розуміння музичного твору конкретним слухачем. До того ж малюнки становлять безцінний матеріал для дослідження закономірностей кольорового слуху. В 1925 році Райнер підсумував результати своїх експериментів з учнями в цікавій монографії “Музична графіка”. Він та його послідовники створили музей кращих учнівських робіт, випускали журнал і збірки, альбоми, а після смерті О.Райнера у Відні був організований спеціальний Інститут музичної графіки [3, 8-9]. Методика малювання музики широко використовувалася в двадцять роки і на уроках Б.Яворського. Експериментальна музична робота видатного педагога-новатора включала пошуки різноманітних форм активізації дитячого сприймання, що природно призводили до розвитку творчого начала, до народження багатьох видів творчої діяльності дітей.

Основною метою нашої експериментальної роботи був пошук різноманітних форм і методів активізації дитячого сприймання. Людина за допомогою звуків здатна передати цілу гаму почуттів, емоцій. Але можна своє бачення музичного твору виразити і словами. Для цього нами був запропонований прийом “Малюємо словами” (замальовки до прослуханих музичних творів оформлені віршем, техніка малювання – акварель). Враховуючи невеликий словниковий запас учнів-третьокласників варто використовувати метод моделювання та орієнтовні таблиці емоційно-естетичних визначень (В.Рахніков, О.Ростовський). У процесі створення дитячих творчих робіт ми радимо використовувати “Словничок краси” (визначення кольорової гами; слова, які допоможуть дітям знайти можливість більш емоційно і витончено змалювати враження від музичного твору, наприклад: день, ранок, літо, місяць, золотий, світлий, прозорий, рожевий і т.д., слова поєднуються в групи за певною ознакою). Цей методичний прийом можна використовувати в колективній формі роботи (учням подобається колективне створення віршів або компактних описів), а також під час виконання індивідуальних завдань після прослуховування (бажано повторного слухання) музичного твору. Більшість дітей висловила свої враження від запропонованого нами музичного твору з

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

“Дитячого альбому” П.І.Чайковського “Солодка мрія” у рожево-бузкових тонах. Перед нами фантастичні пейзажі, “звучання” світанку, замальовки природи з віршами, наприклад:

Світло-рожеву фарбу
Розлив необачно світанок.
Сріблясті коси опустил
На землю сивий ранок.

В процесі слухання музичного твору “Солодка мрія” учням були запропоновані ще деякі прийоми, що активізують творчу уяву та стимулюють художньо-образне мислення учнів, дозволяють передати емоції, почуття, настрої, естетичну оцінку твору, а саме: “Малюємо музику” – сюжетна композиція, замальовки до прослуханих музичних творів (техніка – акварель); “Кольорова фантазія” – сюжетне малювання (техніка – акварель, фломастер, олівець, воскова крейда); “Фарби в тумані” – сюжетне малювання, замальовки до прослуханих творів з метою формування зорових асоціацій сприймання музичного образу (техніка – акварель “по-мокрому”); “Мій музичний настрій” – застосування безпредметного живопису (зображення настрою, ладу, форми музичного твору; художня техніка – акварель, гуаш; малюнки виконуються на білому і тонованому папері); “Чарівна лінія”, “Музична графіка” – графічне зображення основної мелодії, теми, форми твору та його частин, музичних образів. Як правило, малюнки дітей мають сюжетну спрямованість і лише деяким учням властиве емоційне забарвлення цих сюжетів, використання багатого кольорової палітри. Цікавим є кольорово-образне відображення музичної палітри твору П.Чайковського “Солодка мрія” ученицею третього класу в холодній кольоровій гамі. На малюнку зображений туманний ліс до сходу сонця, сині постаті дерев (“Фарби в тумані” – техніка – акварель “по-мокрому”) з віршованим надписом:

В срібнім тумані
Крапельки роси блищать.
Білі птахи як мрії
Відлітають в синє небо.
 (“Фарби слова”)

Слід зазначити, що не всі учні здатні помітити те, що туман може бути сріблястим, а в променях сонця – рожевим, золотим, вночі – блакитним, синім. Для відображення дитячих вражень найкраще, на наш погляд, використовувати акварель, яка визначається тонким колористичним розумінням звукової палітри.

Проте аналіз дитячих малюнків приводить до думки, що опис вражень словами, асоціативне відображення музичного твору у малюнках позитивно впливає на розвиток естетичного почуття до природи, життя, розуміння і усвідомлення власних вражень і переживань, стимулює оцінне ставлення учнів до навколишнього світу як аналогу мистецтва.

Наприклад, застосування вищеназваних прийомів позитивно впливає на розвиток творчої уяви дітей. У дитячих малюнках до п’єси М.Чюрльоніса “Суголосся” ритм, акценти, динаміка, характер мелодії, форма відображаються у крапках, лініях, плямах, різних кольорових та геометричних формах. Серед кольорів переважають темно-сірі відтінки. Також ми спробували використати кольорову гамму п’єси М.Чюрльоніса “Прелюдія” з метою більш глибокого і цілісного сприймання музичного твору. Більша частина учнів обрала синій, фіолетовий та бузковий кольори. Під час подальших прослуховувань здійснювалась деталізація сприйнятого – у вигляді трьох різнокольорових ліній (техніка малювання – акварель).

Наші спостереження показали, що в експериментальній групі використання методичних прийомів, які стимулюють розвиток музично-естетичного сприймання учнів поступово удосконалює образне бачення музичних творів, підвищує загальний рівень культури та ерудиції дітей.

Особливу групу малюнків склали творчі роботи, які відображають форму музичного твору, розвитку тематичного матеріалу, зображення засобів музичної виразності. Якщо замальовки дітей з контрольної групи мають переважно сюжетний характер, то роботи до музичних творів “Прелюдія № 7” Ф.Шопена, “Вальс” П.І.Чайковського з “Дитячого альбому”, “Весняне рондо” Б.Фільца, виконані дітьми з експериментальної групи аквареллю, включають: живописні зображення; умовно-структурні схеми; предметний живопис; безпредметний живопис; різнокольоровий графічний запис.

Під час фронтального опитування та співбесіди достатньо чітко відображений процес розвитку слухових уявлень школярів, музичного мислення, уміння диференційованого сприймання тематичного розвитку музичної тканини, фактури твору, глибокого розуміння музичних образів, музичної думки.

Порівняльне зіставлення результатів дослідження контрольної та експериментальної груп показують, що комплексне сприймання музики зберігається в пам'яті дітей значно краще, сприяє розвитку художньої фантазії, підвищенню у дітей інтересу до уроків музичного і образотворчого мистецтва, творчості, самостійності, ініціативи. Таким чином, метод малювання музики абсолютно небезпідставно пропонується у програмі “Мистецтво” (підручник Л.Масол, Е.Белкіної для 3-го класу, підрозділ “Комічні та фантастичні образи” у розділах “Діалог музики та живопису”, “Чарівники звуків та барв”).

Поєднання живопису з прослуховуванням твору “Соната зірок” (фрагмент) значно покращує сприймання музичного твору. Використання описаних нами різних прийомів методу малювання музики під час прослуховування творів М.Чюрльоніса “Прелюдія”, “Соната зірок”, Ф.Шопена “Етюд”, Б.Барток “Суголосося” надало нам наступні позитивні результати: стимулювання художньо-творчої діяльності молодших школярів; формування індивідуальності музично-естетичного сприймання; розвиток творчої фантазії дітей; формування культури художнього сприймання; підвищення рівня цікавості до вивчення предметів мистецтва в учнів початкових класів.

Висновки. Таким чином, використання комплексу мистецтв у естетичному вихованні молодших школярів набуває інноваційного звучання. Метод малювання музики стимулює не тільки розвиток пізнавальних, але й креативних здібностей дітей, здатність до творчого самовираження і рефлексії, потребу у художньо-творчій самореалізації і духовному самовдосконаленні.

Література

1. Важлов В.В. Естетика романтизма / В. В. Важлов. – М. : Искусство, 1966. – 403 с.
2. Галеев Б.М. Рисуем музыку / Б. М. Галеев // Музыкальная жизнь. – 1993. – № 2. – С. 8-9.
3. Галеев Б.М. Содружество чувств и синтез искусств / Б. М. Галеев. – М. : Знание, 1982. – 64 с.
4. Гольденберг Н.М. Яворский и музыкальное воспитание детей // Яворский Б.Л. Статьи. Воспоминания. Переписка: В 2-х т. / Под общ. ред. Д.Ф.Шостаковича. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Советский композитор, 1972. – Т. 1. – С. 115-132.
5. Илатовская Т. Цвета – это мои ноты / Т. Илатовская // Искусство Ленинграда. – 1991. – № 6. – С. 54-57.
6. Масол Л.М., Белкіна Е.В. Мистецтво: Підручник для 3-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Л. М. Масол, Е. В. Белкіна. – Вінниця : Нова книга, 2003. – С. 92-99.
7. Эткинд М.Г. Мир как большая симфония. Книга о художнике Чюрленисе / М. Г. Эткинд. – Л. : Искусство, 1970. – 159 с.
8. Юсов Б. Стратегия взаимодействия искусств в воспитании школьников / Б. Юсов // Взаимодействие искусств. – Астрахань, 1997. – С. 214-220.
9. Ярошенко А.А. З історії малювання музики як методу активізації художньо-образного мислення учнів / А. А. Ярошенко // Наукові записки. Серія “Педагогіка і психологія”. – Вінниця: ВДПУ, 2000. – № 2. – С. 37-42.